

НАОЧНІСТЬ З ОБРАЗОТВОРЧОСТІ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНО-КОНСТРУЮВАЛЬНИЙ ЧИННИК ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВА

VISUALIZATION OF ART AS A CONCEPTUAL AND CONSTRUCTIVE FACTOR IN THE TRAINING OF FUTURE ART TEACHERS

У статті висвітлюються можливості використання наочності в образотворчому мистецтві як концептуально-конструювального чинника професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва до професійної діяльності. Конкретизуються дидактичні та методичні засади принципу наочності, що розглядається як методологічна основа художньо-педагогічної діяльності та важливий ресурс підвищення якості професійної підготовки. Робота з візуальними образами виступає однією з визначальних складових освітнього процесу, оскільки спрямована на розвиток візуального мислення, естетичного сприймання, формування просторово-пластичних уявлень і художньо-образної мови. Використання натурних постановок, навчальних зразків, референсів і репродукцій є ключовою умовою ефективного засвоєння фахових мистецьких дисциплін. У роботі розкриваються сутність, мета, завдання, функції та механізми реалізації цього підходу, а також окреслюються види, форми, методи, засоби й технології художньо-педагогічної діяльності майбутніх учителів мистецтва у процесі їхньої творчої професійної підготовки. Методологічна ідея наочності з образотворчості як концептуально-конструювального чинника підготовки майбутніх учителів мистецтва до педагогічно-художньої діяльності видається як сукупність методологічних підходів до організації професійної підготовки, яка реалізується на принципах наочності, дидактичної взаємодії, співпраці і співтворчості, на базі чого відбувається відшліфування теоретично-художніх й дидактико-методичних положень, спрямованих на забезпечення позитивної динаміки сформованості рівнів (від низького, середнього до високого) готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності в умовах закладу вищої педагогічної освіти.

Наочність з образотворчості як основа оптимізації професійного зростання студентів представлена сукупністю наочно-методичних інструментів мистецької освіти, який трактується в творчий метод, процес, і результат художньо-педагогічного проектування педагогічних систем і процесів, орієнтованих на досягнення запланованих цілей та результатів, інструментарій, що позитивно впливає на динаміку рівнів сформованості майбутніх учителів мистецтва до професійної діяльності, організованої на принципах наочності.

Ключові слова: наочність, підготовка до

професійної діяльності, принцип наочності, інструментарій образотворчості художньо-педагогічної діяльності.

The article highlights the possibilities of using visuality in the visual arts as a conceptual and constructive factor in the professional training of future art teachers for professional activity. The didactic and methodological principles of the principle of visuality are specified, which is considered as a methodological basis for artistic and pedagogical activity and an important resource for improving the quality of professional training. Working with visual images is one of the defining components of the educational process, as it is aimed at the development of visual thinking, aesthetic perception, the formation of spatial and plastic representations and artistic and figurative language. The use of full-scale productions, educational samples, references and reproductions is a key condition for the effective mastery of professional art disciplines. The work reveals the essence, goal, tasks, functions and mechanisms for implementing this approach, and also outlines the types, forms, methods, means and technologies of artistic and pedagogical activity of future art teachers in the process of their creative professional training. The methodological idea of visuality from visuality as a conceptual and constructive factor in the preparation of future art teachers for pedagogical and artistic activity is presented as a set of methodological approaches to the organization of professional training, which is implemented on the principles of visuality, didactic interaction, cooperation and co-creation, on the basis of which the polishing of theoretical and artistic and didactic and methodological provisions aimed at ensuring positive dynamics of the formation of levels (from low, medium to high) of students' readiness for artistic and pedagogical activity in the conditions of an institution of higher pedagogical education.

Visualization in fine arts as the basis for optimizing students' professional growth is represented by a set of visual and methodological tools of art education, which is interpreted as a creative method, process, and result of artistic and pedagogical design of pedagogical systems and processes focused on achieving planned goals and results, a toolkit that positively affects the dynamics of the levels of formation of future art teachers for professional activity organized on the principles of visuality.

Key words: visual aids, professional training, the principle of using visual aids, tools of visual creativity in artistic and pedagogical activities.

УДК 378.147:[37.011.3-051:74/76]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.2.18>

Красюк І.О.,
канд. пед. наук, доцент
кафедри образотворчого мистецтва
Криворізького державного педагогічного
університету

Карпова В.К.,
докт. філос.(PhD),
ст. викладач кафедри образотворчого
мистецтва
Криворізького державного педагогічного
університету

Удріс І.М.,
канд. мистецтвозн.,
професорка кафедри образотворчого
мистецтва
Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Освітні реформи та зростаюча потреба в підвищенні якості підготовки педагогічних кадрів зумовлюють необхідність переосмислення підходів до професійної освіти на засадах особистісної орієнтації. Одним із пріоритетних завдань сучасної

вищої освіти є забезпечення якісної підготовки майбутніх учителів мистецтва, що сприяє формуванню їхньої творчої індивідуальності. Формування художньо-естетичних знань, професійних умінь і здатності до художньо-педагогічної діяльності є ключовим ресурсом для розвитку фахової

компетентності майбутніх педагогів. Водночас, як зазначено у листі Міністерства освіти і науки України, у системі вищої освіти зберігаються негативні тенденції, зокрема зниження рівня фахової підготовки педагогічних працівників [4].

Прагнення задовольнити суспільний запит на якісну мистецьку освіту зумовлює необхідність розв'язання комплексних проблем розвитку вищої освіти та активізації ресурсів для підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва. Багатогранність факторів формування творчої особистості відображається у концептуальних засадах професійної підготовки, що базується на дидактичних принципах художньо-педагогічного освітнього процесу. Це, своєю чергою, сприяє професійному розвитку, формуванню художньо-естетичної культури і готовності до практичної діяльності майбутніх педагогів мистецтва.

Стратегічним напрямом реформування педагогічної освіти є формування нової генерації педагогічних кадрів. Особливо актуальною постає проблема підготовки учителів мистецтва до художньо-педагогічної діяльності. Розгляд її потребує сучасних науково-теоретичних підходів до розв'язання завдань, що стоять перед системою педагогічної освіти в Україні.

У проєкті «Галузевий стандарт вищої освіти» (2019 р.) окреслено загальні вимоги до компетентнісного профілю випускника закладу вищої освіти як соціально активної особистості, здатної ефективно розв'язувати професійні завдання у сфері соціальної діяльності. Особливу увагу приділено системі умінь, що відображають сформованість професійно значущих якостей, необхідних для здійснення художньо-педагогічної діяльності. Серед важливих ресурсів підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва є використання наочності як концептуально-конструювального чинника оптимізації художньо-педагогічної діяльності. Актуальності набувають питання теоретичного обґрунтування і практичного втілення концептуальних положень і практичних розробок щодо формування творчої особистості, здатної до здійснення художньо-педагогічної діяльності на принципах наочності. Цілком очевидно, що ця проблема, яка пов'язана, з одного боку, з соціально-професійною потребою в оновленні методологічних підходів і принципів до художньо-педагогічної підготовки спеціалістів, з іншого – із забезпеченням взаємозв'язку художнього і педагогічного (дидактико-методичного) компонентів у системі вищої освіти потребує цілісного осмислення.

Практика підготовки майбутніх учителів мистецтва до професійної діяльності свідчить, що якість знань та умінь випускників художньо-графічних факультетів на сьогодні ще не повною мірою відповідає вимогам соціального замовлення суспільства й педагогічної практиці. Однією з причин

є недостатня дидактико-методична підготовка вчителя мистецтва з урахуванням сучасних вимог до педагогічного професіоналізму художньої сфери діяльності, використання в професійній підготовці до художньо-педагогічної праці методики наочного навчання, сучасних засобів і технологій на принципах наочності з використанням інструментарію з образотворчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останні роки виконано низку наукових досліджень з проблем загально педагогічної і психологічної підготовки педагогічних кадрів О. Акімова, В. Бондаря, Н. Гузій, В. Кушніра, В. Радула та ін.; теоретико-методологічним основам професійної підготовки присвячені праці: І. Беха, М. Євтуха, М. Кондрашов, Т. Кристопчук, С. Сисоєвої. Концептуальні основи професійної підготовки висвітлювались у роботах В. Єдокімова, Л. Кондрашова, Л. Пуховської, І. Прокопенко та ін. Обґрунтування художньої підготовки майбутніх фахівців знайшло в працях: О. Корж, Н. Мартинович, Т. Рейзенкінд, О. Ткачука, О. Чирви, В. Щербини та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Внаслідок всебічного аналізу праць зазначених вище науковців, дозволяє констатувати, що проблема оптимізації підготовки педагогічних кадрів є предметом багатьох учених. Однак, у сучасній педагогічній теорії й практиці розроблення науково обґрунтованої педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва до педагогічно-художньої діяльності на принципі наочності з образотворчості залишається не повністю дослідженою. Все це актуалізує необхідність виявлення й теоретичного обґрунтування можливостей наочності як концептуально-конструювального чинника професійної підготовки, яка б забезпечила позитивну динаміку здатності випускників закладів вищої освіти до художньо-педагогічної діяльності.

Мета статті. Теоретичне обґрунтування й перевірка можливостей наочності з образотворчості як важливого ресурсу оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Художньо-педагогічна діяльність визначається як особливий вид соціальної діяльності вчителя мистецтва, спрямована на передавання від старших поколінь молодшим багатства образотворчого мистецтва. Художньо-педагогічна діяльність є цілеспрямована, багаторівнева система способів художніх дій вчителя, який досконало володіє теоретичними основами образотворчого мистецтва, методами, засобами, технологіями реалізації професійних обов'язків та системою практичних вмінь вирішувати завдання художньо-педагогічної діяльності засобами інструментарію педагогічної образотворчості.

Ефективність професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва зумовлюється цілеспрямованою та системною організацією їхньої діяльності в умовах закладів вищої освіти. Підготовка до художньо-педагогічної діяльності розглядається як цілісно організований та систематизований процес формування у студентів готовності до реалізації освітньої діяльності у сфері образотворчого мистецтва, що включає послідовний розвиток їхньої професійної компетентності, розкриття творчого потенціалу та формування здатності креативно здійснювати педагогічні функції.

Систематична робота підготовки студентів до художньо-педагогічної діяльності актуалізує необхідність реалізації таких напрямків: – формування у майбутніх учителів мистецтва потреби і позитивного відношення до художньо-педагогічної діяльності під час професійної підготовки; – засвоєння теоретичних основ образотворчого мистецтва, досвіду художньо-педагогічної діяльності, розуміння майбутніми вчителями їх ролі у професійному власному становленні і підготовленості до творчої професійної праці; – вміння планувати і творчо конструювати в цілому як процес художньої діяльності, так і засобами урахування дидактичних особливостей методики наочного навчання основ художньої грамоти, культури мови й художніх дій; – опанування методикою, технологіями і художнім інструментарієм педагогічного дизайну на дидактичних принципах.

Реалізація цих напрямків роботи обумовлює оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва; оновлення стратегії і методологічної її основи, теоретичного обґрунтування сукупності методологічних підходів й принципів їх реалізації в умовах закладу вищої освіти, виявлення можливостей внутрішніх ресурсів підвищення її впливу на якість підготовки студентів до художньо-педагогічної діяльності.

Однією з важливих якостей вчителя мистецтва є готовність до художньо-педагогічної діяльності, здатність використання різних засобів її активізації, у тому числі наочності, усвідомлення ними ролі наочності не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Показниками сформованості цієї готовності є: усвідомлення необхідності впровадження наочності в художньо-педагогічну діяльність; обізнаність щодо сучасних технологій наочного навчання; орієнтація на самостійне створення творчих завдань, методик, наочних посібників і дидактико-методичних матеріалів; здатність долати труднощі, пов'язані зі змістом і організацією наочного навчання; володіння практичними вміннями щодо використання засобів наочного супроводу освітнього процесу.

В організації фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва робота з візуальними образами виступає однією з визначальних

складових освітнього процесу. Наочні посібники охоплюють не лише демонстраційний матеріал таких теоретичних дисциплін як історія мистецтва, методика навчання мистецтва тощо. Утім, використання різноманітної наочності (натурні постановки, зразки навчально-творчих робіт, референсні матеріали та репродукції) складає методичну основу опанування практичних фахових дисциплін з графіки, живопису, скульптури, декоративного мистецтва та ін.

Стратегія використання наочності в конкретних ситуаціях художньо-педагогічної діяльності є основою використання внутрішніх ресурсів підвищення її якості, реалізації змістовно-процесуального підходу до професійної підготовки як створення нової художньо-педагогічної практики. Використання наочності в професійній підготовці майбутніх учителів мистецтва – досить специфічний процес, ефективність якого зумовлюється пошуком нових парадигм, які характеризують художньо-педагогічну реальність, її методологічні основи, без яких неможливо досягти раціонального досягнення запланованої мети.

Наочність як концептуально-конструювальний чинник професійної підготовки учителів мистецтва зумовлює необхідність розроблення методологічних засад формування їхньої готовності до навчання на основі принципів наочності, а також пошуку інноваційних підходів до реалізації в освітньому процесі вищої освіти [3, с. 21].

Методологія художньо-педагогічної діяльності будується на ідеї інтеграції теорії і практики як система принципів реалізації цього виду інтеграції, на формах і способах організації освітнього процесу й навчання змісту художніх і педагогічних дисциплін. Л. Кондрашова зазначає, що в різних концептуальних підходах до підготовки майбутніх педагогів дослідники активно шукають методи подолання дихотомії між суб'єктом і об'єктом, що в освітньому процесі виявляється через реалізацію дидактичної взаємодії між викладачем та студентами [1, с. 190].

Головна методологічна ідея наочності з образотворчості як концептуально-конструювального чиннику підготовки майбутніх учителів мистецтва видається як сукупність методологічних підходів до організації професійної підготовки, які реалізується на принципах наочності, дидактичної взаємодії, співпраці і співтворчості, на базі яких відбувається відшліфування теоретично-художніх й дидактико-методичних положень, спрямованих на забезпечення позитивної динаміки сформованості рівнів (від низького, середнього до високого) готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності в умовах закладу вищої педагогічної освіти.

Наочність з образотворчості як концептуально-конструювальний чинник підготовки майбутніх

учителів мистецтва зумовлює створення професійної підготовки як цілісної системи шляхом: 1) організації освітнього процесу на принципах наочності, гуманізації, культуровідповідності, візуалізації; 2) надання вільного вибору в художньо-педагогічних діях студентів; 3) затвердження унікальності закладу вищої освіти (традицій, емоційно-психологічного клімату, моральної атмосфери, художньо-методичного оснащення освітнього процесу).

Зміст професійної підготовки передбачає собою науково – обґрунтовану систему дидактично і методично оформленого навчального матеріалу на принципі наочності з обліком характеру художньо-педагогічної діяльності й використання різних методів (зокрема, наочних методів: ілюстрування, показу, моделювання та ін.) навчання з використанням інструментарію педагогічного дизайну. Ефективність форм і методів професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва до художньо-педагогічної діяльності зумовлюється використанням інструментальних засобів педагогічного дизайну.

Проблематика педагогічного дизайну та дослідження його потенціалу в забезпеченні якості підготовки майбутніх фахівців привертала увагу численних науковців як вітчизняного (М. Бірки, В. Гладкової, С. Денисенко, С. Находи, О. Чирви та ін.), так і зарубіжного (R. Reiser [7], R. Branch, M. Merrill [6]) наукового середовища. У їхніх дослідженнях педагогічний дизайн розглядається як інструмент розробки найбільш ефективних, раціональних і комфортних способів, методів і систем навчання, що можуть бути застосовані в галузі професійної педагогічної практики.

У сучасному науково-педагогічному дискурсі дизайн розглядається не лише як елемент візуальної культури, а як концептуальний чинник, що впливає на організацію освітнього процесу в мистецькій сфері. Згідно з позицією О. Чирви, дизайн у контексті мистецької освіти виконує функцію виявлення індивідуальних особливостей свідомості сфери особистості, її стилю навчально-творчої діяльності, моделей поведінки та комунікативної взаємодії, які виступають ключовими змістовими компонентами сучасної системи професійної підготовки в галузі мистецтва [5, с. 346]. Учена наголошує, що саме дизайн може слугувати методологічною основою для розроблення новітніх освітніх технологій, зокрема гнучких педагогічних підходів, адаптованих до потреб мистецької освіти. Такий підхід передбачає не лише актуалізацію візуально-комунікативного аспекту навчання, а й інтеграцію елементів креативного мислення, інтелектуалізації творчої діяльності студентів, а також побудову навчального середовища на засадах варіативності та персоналізації.

Таким чином, дизайн у контексті підготовки майбутніх учителів мистецтва постає як інструмент

формування індивідуалізованої освітньої траєкторії, що сприяє розвитку фахових і творчих компетентностей, необхідних для здійснення художньо-педагогічної діяльності. Втім, дизайн визначається як творчий метод, процес і результат художньо-педагогічного проектування педагогічних систем і процесів, спрямованих на досягнення визначених цілей та результатів. Він являє собою проектну діяльність, яка поєднує художньо-предметне мистецтво із науково обґрунтованим методичним забезпеченням та супроводом художньо-педагогічної практики. Дизайн – це план, намір, проект, малюнок, які базуються на вміннях створювати, здійснювати, конструювати, розробляти, фантазувати. В основі інструментарію педагогічного дизайну є здатність до художньо-образної уяви, фантазії. Включення наочності в процес професійної підготовки дозволяє зняти негативні чинники і позитивно впливати на її продуктивність: невдоволеність методиками, дидактичними матеріалами, результатами власної праці; опанування нових знань у суміжних галузях, зокрема в художній та педагогічній сферах; осмислення і ясне бачення ролі наочності в збагаченні творчого потенціалу майбутнього вчителя мистецтва.

Набуття студентами досвіду художньо-педагогічної діяльності проходить за допомогою різноманітних форм з використанням наочності й участю студентів у: семінарі «наочність – важливий чинник збагачення творчого потенціалу особистості»; тренінгах по розвитку креативних здібностей; «круглих столах», дискусіях, диспутах; ділових та евристичних іграх з генеруванням нових наочних засобів; виконанні творчих проєктів по створенню нового наочно-методичного інструментарію педагогічного дизайну; презентація власних досягнень у набутті досвіду використання наочності у художньо-педагогічній діяльності.

Наочність з образотворчості як основа художньо-методичного інструментарію педагогічного дизайну є тим засобом, що позитивно впливає на продуктивність підготовки майбутніх учителів мистецтва до художньо-педагогічної діяльності за рахунок добору й використання сукупності форм, методів, наочних засобів, що дозволяє досягнути запланованих результатів. Цю позицію підтверджують дослідження учених І. Зязюна, Н. Нічкало, О. Рудницької, які доводять, що в мистецькій освіті жодна інформація у сфері мистецтва не може бути повноцінно розкрита без залучення особистості до самостійної художньої діяльності, оскільки всі її види стимулюють прояви фантазії та творчої уяви [2].

Необхідно уявляти, що продуктивність наочності з образотворчості в покращенні професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва до художньо-педагогічної діяльності значною мірою визначається установкою особистості на

оволодіння теоретичними основами наочного навчання й практичним досвідом організації освітнього процесу на принципах наочності; сформованістю вмінь з використання художньо-методичного інструментарію педагогічного дизайну.

Висновки. Особливу методичну цінність наочності має в практичній підготовці студентів, а саме, у процесі навчання графіки, живопису, скульптури, декоративного мистецтва тощо, широко використовуються натурні постановки, зразки студентських робіт, референсні візуальні матеріали, фотографії, ескізи. Саме через такі форми подання навчального змісту реалізується поетапне формування фахових умінь, розвивається здатність до спостереження, аналізу та творчої інтерпретації дійсності. Викладені вище положення використання наочності з образотворчості як концептуально-конструювального чинника якості підготовки майбутніх учителів мистецтва до художньо-педагогічної діяльності дозволяють зробити висновки про необхідність подальшого дослідження можливостей наочності як важливого ресурсу формування творчої особистості; розроблення дієвого апарату діагностики впливу художньо-методичного інструментарію педагогічного дизайну на професійне зростання майбутніх фахівців у сфері мистецтва; структурування змісту навчальної інформації на принципах наочності; визначення ефективності наочності в професійному розвитку студентів

й забезпечення позитивної динаміки їх готовності до художньо-педагогічної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кондрашова Л. В. Концептуальна модель технології підготовки до професійної діяльності в системі дидактичної взаємодії «викладач – студент» *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 107. С. 11–20.
2. Ничкало Н. Г., Зязюн І. А., Рудницька О. П. Мистецтво у розвитку особистості : монографія. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. 224 с.
3. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. Вид. 3-є, переробл. і допов. Київ : Знання, 2007. 495 с.
4. Про основні завдання вищих навчальних закладів України на 2006/2007 навчальний рік. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-550 від 30.08.2006. 7 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v01_9290-06#Text (дата звернення: 15.03.2025).
5. Чирва О. Ч. Педагогічний дизайн як умова впровадження ефективних моделей мистецької освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2008. Вип. 21. С. 344–351.
6. Branch R. M., Merrill M. D. Characteristics of instructional design models. *Trends and Issues in Instructional Design and Technology (2 th Edstion)*. Upper River, New Jersey: Pearson Education. 2017. P. 8–16.
7. Reiser R. A. A history of instructional design and technology: Part I: A history of instructional design. *Educational technology research and development*. 2001. Vol. 49 (1). P. 53–67.